
Zemědělci formující krajinu: jak ovlivňují podobu krajiny a strukturu využití ploch v Česku?

TOMÁŠ ZAVADIL, VÍT JANČÁK

Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, Česko (Charles University, Faculty of Science, Department of Social Geography and Regional Development, Prague, Czechia); e-mail: tomas.zavadil@natur.cuni.cz, jancak@natur.cuni.cz

ABSTRACT **Farmers shaping the landscape: how do they influence the form of landscape and land use structure in Czechia?** – In the developed countries the share of agriculture in employment and economy is small, but a large proportion of land is used for agricultural purposes. Therefore, farmers have a significant influence on the form of landscape and land use. The goal of this article is to explain how the landscape form and land-use structure in Czechia are influenced by the farmers' decisions. In the article mainly qualitative data were used. The analysis is based on the results of fifteen semi-structured interviews with farmers in the model area. The results of the study showed that farmers in Czechia have a significant influence on the landscape form and land-use structure, whereas these decisions mainly depend on their motivation to farm in a specific form. The results also showed that social capital doesn't have any direct influence on the landscape form and land-use structure in Czechia.

KEY WORDS geography of agriculture – landscape – farmers' decision-making – land use – Czechia

---

ZAVADIL, T., JANČÁK, V. (2021): Zemědělci formující krajinu: jak ovlivňují podobu krajiny a strukturu využití ploch v Česku? *Geografie*, 126, 3, 319–345.

<https://doi.org/10.37040/geografie2021126030319>

Do redakce došlo v březnu 2021, přijato do tisku v září 2021.

1. Úvod

V Evropské unii (EU) je asi 40 % území využíváno pro zemědělské účely (Eurostat 2017) a v Česku zemědělská půda zabírá necelých 48 % rozlohy státu (ČÚZK 2020). Zároveň se v EU a dalších vyspělých oblastech světa zemědělské činnosti věnuje méně než 10 % ekonomicky aktivních obyvatel (FAO 2020), přičemž v EU se podíl zemědělství na celkové zaměstnanosti stále snižuje (Eurostat 2018). Nepoměr mezi relativně nízkými počty osob aktivními v zemědělství a velkou rozlohou území používané pro zemědělské účely ukazuje na významný vliv zemědělců (v tomto textu bude slovo „zemědělec“ používáno ve stejném významu jako slovo „farmář“ nebo „sedlák“) na současnou podobu krajiny a strukturu půdního fondu. Podobu krajiny a strukturu půdního fondu neovlivňují svými přímými rozhodnutími jenom farmáři, ale i další osoby jako územní plánovači nebo vlastníci pozemků (Gullino a kol. 2017). Zároveň se v současné době ve vyspělých zemích zvyšuje význam neproduktivních funkcí krajiny, a tudíž se zvyšuje význam vlivu na krajinu osob nepracujících jako zemědělci (Groth a kol. 2014). V Česku uvedený trend nastoupil v počátku 90. let 20. století v souvislosti se zrušením předlistopadového dotačního systému a s celospolečenskou transformací po sametové revoluci (Bičík, Jančák 2005; Hrabák 2016). Nicméně stále mají v rozvinutých zemích rozhodující vliv na podobu krajiny zemědělci (van Vliet a kol. 2015). Právě kvůli nízkému počtu zemědělců a velké rozloze jimi obhospodařované plochy v Česku se tento článek věnuje jejich vlivu na podobu krajiny a strukturu využití ploch.

Výzkum změn krajiny a využití ploch má silnou tradici v geografii, ale i jiných vědních disciplínách (např. Briassoulis 2000, Bürgi a kol. 2004, van Vliet a kol. 2015). V Česku je využití ploch systematicky studováno v rámci geografie od 70. let především na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy, zejména v rámci výzkumného týmu LUCC Czechia (blíže viz např. Bičík a kol. 2010, 2015). Českému zemědělství po roce 1989 včetně vztahu mezi zemědělstvím a využití ploch se věnuje celá řada odborných geografických textů (např. Bičík, Jančák 2005; Bičík a kol. 2010, 2015 nebo Jančák, Eretová, Hrabák 2019), nicméně i přes výše zmíněnou vysokou míru využívání ploch pro zemědělské účely spolu s malým počtem osob přímo určujících podobu využití zemědělské půdy čeští autoři důležitost vlivu rozhodování zemědělců na konkrétní podobě využití ploch zmiňují velmi okrajově. Zároveň většina českých autorů věnujících se tématům geografie zemědělství a využití ploch pracuje se sekundárními daty (primární data získaná kvalitativním výzkumem využívají z českých geografů zaměřených na geografie zemědělství nebo geografii krajiny např. Vávra a kol. 2021, Zagata a kol. 2020, Kučerová a kol. 2018 nebo Kabrda, Jančák 2007). Ve slovenské geografii kvalitativní data u výzkumu zemědělských krajin využívá např. Špurleová a kol. (2017). V zahraniční literatuře věnující se výzkumu krajiny a využití ploch je používání informací získaných kvalitativním výzkumem mezi zemědělci častější, i když

údaje získané kvalitativním výzkumem jsou většinou doplňovány kvantitativními daty (např. Preissel a kol. 2017, Lieskovský a kol. 2014, Kizos a kol. 2013 nebo Peňa a kol. 2007). Kvalitativní metody jsou hlavní použitou metodou i v případě tohoto článku.

Oproti jiným státům EU má české zemědělství řadu specifíků, přičemž tato specifika a odlišnosti mají výrazný vliv na podobu krajiny a využití ploch (Jančák, Eretová, Hrabák 2019). Z historických důvodů spočívajících především ve vývoji zemědělství v období před rokem 1990 a následné transformaci českého zemědělství po konci vlády komunistického režimu je průměrná velikost farmy v Česku s více než 130 hektary největší v EU (Vaishar, Štastná 2019). Ve většině států EU bylo více než 50 % zemědělské půdy obhospodařováno rodinnými farmami, zatímco v Česku zemědělci hospodaří v rámci rodinných farem (v tomto článku je výraz „farma“ používán ve stejném významu jako výraz „zemědělský podnik“ nebo „zemědělská firma“) obdělávají necelou čtvrtinu zemědělské půdy (Eurostat 2019) a českému zemědělství dominují rozlohou velké farmy působící ve formě obchodních společností (Jančák, Eretová, Hrabák 2019). Zároveň pro Česko je specifická rozdrobená vlastnická struktura zemědělské půdy, kdy na většině zemědělské půdy nehospodaří její vlastníci, ale zemědělci si dané pozemky pronajímají (Sklenička kol. 2017). Současná struktura vlastnictví zemědělské půdy v Česku je tak podobná stavu v polovině 20. století, avšak faktická podoba české zemědělské krajiny je odrazem především působení systému současného produktivního zemědělství (Sklenička, Šálek 2008). Hospodaření farmářů v EU je výrazně ovlivňováno nastavením zemědělských dotací (Rizov a kol. 2013). K nárůstu vlivu dotací na podobu zemědělství v EU došlo od 90. let 20. století (Morgan a kol. 2010). V Česku tvoří dotace více než 50 % příjmů farem, což představuje v porovnání s ostatními státy nadprůměrnou hodnotu (European Commission 2020a). Od ostatních států EU se Česko liší i vyšším podílem zemědělské půdy obhospodařované v režimu ekologického zemědělství (MŽP 2018), přičemž i ekologické zemědělství v EU je do značné míry spojeno s nastavením dotační politiky EU (Hrabák, Zagata 2020). Specifika českého zemědělství je více, nicméně ta výše popsána ukazují na zvláštní postavení zemědělství Česka v rámci EU a na důležitost více studovat a pochopit způsob přemýšlení osob přímo aktivních v zemědělské činnosti. Zároveň jsou v Česku ze všech evropských států nejrozlehlejší půdní bloky (MZe 2018b), což činí podobu české krajiny odlišnou od podoby krajiny oblastí se srovnatelnými přírodními podmínkami.

Cílem článku je představit, jak je podoba krajiny a struktura využití ploch ovlivňována rozhodovacím procesem zemědělců a na jakých faktorech tento rozhodovací proces závisí. Dílčí cíl pak spočívá v osvětlení vlivu sociálního kapitálu na zemědělství a výslednou podobu krajiny. V článku nejprve diskutujeme literaturu věnující se vlivu rozhodování zemědělců na strukturu využití ploch spolu a podobu krajiny spolu s literaturou zaměřenou na vztah sociálního kapitálu

a zemědělství. V empirické části článku se zaměřujeme na vliv rozhodování zemědělců na využití ploch a podobu krajiny, a to na základě výsledků řízených rozhovorů se zemědělci ze správního obvodu obce s rozšířenou působností Tábor (SO ORP Tábor), který je součástí Jihočeského kraje. Jak již bylo zmíněno výše, ekonomické fungování zemědělců v Česku výrazně závisí na dotacích. Proto předpokládáme, že i rozhodování zemědělců o konkrétní podobě zemědělské činnosti (a tudíž o konkrétní podobě krajiny) je nejvíce ovlivňováno nastavením dotací.

2. Teoretická východiska

Základním konceptem používaným pro vysvětlení důvodů změn krajiny je koncept hybných sil využití ploch (Plieninger a kol. 2016). Charakteristickým znakem hybných sil je jejich propojenost, rozmanitost a obtížnosti při jejich definici (Peňa a kol. 2007). Nicméně i přes tuto rozmanitost hybné síly bývají rozdělovány do různých kategorií. Podle Bičíka a kol. (2010) jsou hybné síly rozdělovány do dvou základních kategorií podle vztahu jejich původu k lidské společnosti na společenské hybné síly a přírodní podmínky, zatímco Bürgi a kol. 2004 nebo van Vliet a kol. 2015 rozdělují společenské hybné síly do více různých kategorií (např. hybné síly politické, institucionální, socioekonomické, technologické nebo demografické).

Zatímco většina autorů jako např. Bürgi a kol. (2004), Peňa a kol. (2007), Bičík a kol. (2015) nebo Pieninger a kol. (2016) mezi hybnými silami roli vlastního rozhodování zemědělců nezmiňuje, van Vliet a kol. (2015) považuje různé hybné síly jako faktory, které spolupůsobí s charakteristikami farmáře na jeho rozhodnutí o konkrétní formě zemědělské produkce, a tím na podobu využití ploch. Významný vliv rozhodování zemědělců na podobu zemědělské krajiny dále zmiňuje např. Primdahl (2014). Rozhodování zemědělců (a dalších aktérů s vlivem na podobu struktury využití ploch) tak lze považovat za koncept výrazně související s konceptem hybných sil. Podle van Vlieta a kol. (2015) jsou pro rozhodování o farmáře o využití ploch podstatné tyto charakteristiky dané osoby: věk, pořadí posloupnosti ve funkci hlavního hospodáře, motivace pro provozování dané zemědělské činnosti a vzdělání. Právě motivace pro provozování dané formy zemědělské činnosti a přístup farmáře k zemědělství má z faktorů ovlivňujících jeho rozhodování o dané formě zemědělské činnosti významnou až stěžejní roli, protože porozumění motivaci a hodnotám zemědělců může pomoci při podpoře zemědělské praxe s pozitivními vlivy na životní prostředí (Baur a kol. 2016). Výzkum Kizose a kol. (2013) mezi farmáři na řeckém ostrově Lesbos ukázal, že rozhodování zemědělců o konkrétní podobě jejich zemědělské činnosti je přímo ovlivňováno hybnými silami především v podobě ekonomických hybných sil. Také Lieskovský a kol. (2014) ukázal ve svém výzkumu mezi slovenskými zemědělci na to, že působení ekonomických hybných sil ovlivňuje rozhodování farmářů

o jejich zemědělské činnosti. Otázku vlivu rozhodování zemědělců (a dalších aktérů s vlivem na podobou využití ploch) tak lze považovat jako součást konceptu hybných sil.

Podle výsledků výzkumu Preissela a kol. (2017), Lieskovského a kol. (2014), McDonald a kol. (2014) nebo Kizose a kol. (2013) je hlavní motivací evropských farmářů pro vykonávání dané zemědělské činnosti snaha dosáhnout ekonomického zisku. Naproti tomu výsledky výzkumu Wezela a kol. (2018) ukazují, že především v částech Evropy s pro zemědělství nepříliš vhodnými podmínkami (jako například horské oblasti) jsou farmáři k vykonávání daného typu zemědělské činnosti motivováni snahou o zachování nebo zlepšení životního prostředí v oblasti svého hospodaření. Tento typ motivace může být spojený s nastavením dotační politiky EU, protože od 90. let 20. století je Společná zemědělská politika EU (SZP EU) více zaměřena na podporu environmentálních aspektů zemědělství na úkor podpory maximalizace zemědělské produkce (European Commission 2020b).

Rozhodování zemědělců o konkrétní podobě zemědělské činnosti je úzce spojeno s jejich dovednostmi a znalostmi (Sumane a kol. 2018). Nové znalosti získávají farmáři z klasických zdrojů, jako jsou informace od odborníků nebo vládních agentur (McKenzie 2013), nicméně pro zlepšování situace zemědělců jsou podstatné i sítě neformálních vztahů mezi zemědělci (Knicker a kol. 2018). Tyto neformální sítě jsou vytvářeny na základě vzájemné interakce mezi jednotlivými aktéry regionálního rozvoje (včetně zemědělců), přičemž dochází ke zvyšování tzv. sociálního kapitálu (Pileček 2010). V literatuře najdeme různé definice tohoto pojmu (Stachová a kol. 2009), nicméně například podle Bourdieaua (1986) sociální kapitál označuje propojení existujících nebo potenciálních zdrojů, které vznikly na základě existence mezilidských vztahů v určité oblasti. Sociální kapitál tedy představuje „celkové znalosti a dovednosti“ všech aktérů v dané oblasti. Pro sociální kapitál určité oblasti je důležité, jak jsou jednotliví aktéři ochotni své znalosti a dovednosti sdílet (Sutherland, Burton 2011). Pozorovatelným důsledkem sdílení znalostí a dovedností (a tedy sociálního kapitálu) na české zemědělství a krajinu může být vytváření shluků zemědělců hospodářích v režimu ekologického zemědělství, kdy jsou inovace (včetně informací o ekologickém zemědělství) šířeny pomocí tzv. „sousedské difuze“ (Hrabák, Zagata 2020). Zároveň sociální kapitál může klesat u zemědělců, kteří se rozhodli věnovat tzv. agro environmentálním opatřením, protože tento způsob hospodaření bývá někdy v rozporu s obecně vnímanou tezí o „dobrém hospodáři“ ostatními zemědělci (Burton, Paragahawawa 2011). Agroenvironmentálně-klimatická opatření jsou často spojena s přeměnou orné půdy na trvalé travnaté porosty (více např. MZe 2020), tudíž obavy zemědělců ze zmíněného poklesu sociálního kapitálu mohou působit proti změnám krajiny a využití ploch.

Na základě výše představených teoretických konceptů byly definovány tyto výzkumné otázky: Jaký má vliv rozhodování zemědělců na výslednou podobu

krajiny v Česku? Jaké faktory nejvíce ovlivňují rozhodování zemědělců o podobě a zaměření jejich zemědělské činnosti a tím i rozhodování o podobě krajiny? Jakou roli v tomto procesu hraje sociální kapitál zemědělců?

3. Metodika a data

Článek je založený na výsledcích případové studie v modelovém území SO ORP Tábor, během které byla využita převážně primární kvalitativní data (Zavadil 2020). Před provedením případové studie byla analyzována kvantitativní data z veřejně dostupných statistických zdrojů, která se týkají zemědělství a krajiny v modelovém území.

Kvantitativní data použita při analýze zemědělských a dalších socioekonomických charakteristik v modelovém území pocházela především z databáze z databáze LUCČ Czechia (2020), ČSÚ a registru půdy LIPS (*Land Parcel Identification System*). LPIS je geografickým informačním systémem, který obsahuje informace k zemědělské půdě a jejím uživatelům a využívá se především při komunikaci mezi státní správou a uživateli zemědělské půdy v záležitostech týkajících se poskytování zemědělských dotací (MZe 2021). Pro stejné účely se LPIS používá v celé EU (European Court of Auditors 2016). I přes poměrně značné množství detailních informací o každém půdním bloku v Česku (např. rozloha, nadmořská výška, uživatel, sklonitost, obhospodařování v režimu konvenčního/ekologického zemědělství, zařazení do tzv. *oblastí s přírodními omezeními* atd.; více viz LPIS 2019) není využívání tohoto zdroje v geografii příliš běžné – data z LIPS do svých výzkumů zahrnul např. Janoušek (2018).

3.1. Modelové území

Modelové území SO ORP Tábor představuje – v rámci Česka – území s průměrnými hodnotami socioekonomických a environmentálních charakteristik, jak je patrné z tabulky 1. Ta vyjadřuje relativní vývoj využití ploch v Česku a SO ORP Tábor od roku 1845 do roku 2019. Současný stav využití ploch je v Česku i v SO ORP Tábor poměrně podobný, nicméně vzhledem ke specifickým přírodním podmínkám modelového území (absence rozsáhlejších nížin i pohoří) je SO ORP Tábor oproti Česku méně zalesněno a má vyšší podíl orné půdy (tabulka 1). Vyšší podíl trvalých kultur v Česku oproti modelovému území ukazuje na absenci vinic a chmelnic v SO ORP Tábor, které se v Česku nacházejí především v SO ORP s nižší nadmořskou výškou (ČÚZK 2020). Ke změnám zastoupení jednotlivých kategorií využití ploch mezi jednotlivými lety docházelo v podobné míře, proto lze předpokládat, že na využití ploch modelového území působily stejné hybné síly, které v Česku

Tab. 1 – Vývoj využití ploch v SO ORP Tábor a v Česku (v %)

	1845		1948		1990		2019	
	SO ORP Tábor	Česko	SO ORP Tábor	Česko	SO ORP Tábor	Česko	SO ORP Tábor	Česko
Orná půda	49,3	48,2	50,7	49,9	45,7	41,0	43,4	37,3
Trvalé travní porosty	17,4	17,4	13,7	1,9	11,6	10,5	13,3	12,9
Trvalé kultury	0,6	1,1	1,2	13,0	1,9	3,0	2,0	3,1
Lesní plochy	28,1	28,9	29,3	30,2	30,7	33,3	60,7	33,9
Vodní plochy	2,0	1,4	1,7	1,1	2,4	2,0	2,2	2,1
Zastavěné plochy	0,5	0,6	0,9	1,1	1,3	1,6	1,4	1,7
Ostatní plochy	2,2	0,2	2,6	2,9	6,4	8,6	7,1	9,0

Zdroj dat: Databáze LUCC Czechia (údaje za rok 1845, 1948 a 1990) a ČÚŽK 2020 (údaje za rok 2019)

převažují. Více k vývoji využití ploch Česka včetně určení jednotlivých hybných sil např. Bičík a kol. (2015) nebo Bičík a kol. (2010). Podobný stav využití ploch v modelovém území a Česku odráží i podobné hodnoty tzv. koeficientu antropogenního ovlivnění, který představuje poměr mezi kategoriemi využití ploch člověkem intenzivně využívanými a kategoriemi využití ploch s menší intenzitou lidské činnosti (Bičík a kol. 2010). Jestliže tento ukazatel má hodnotu vyšší než jedna, v daném území dominují plochy člověkem výrazně ovlivněné (Michaeli a kol. 2015). Hodnota daného koeficientu byla v roce 2017 pro celé Česko 0,98 a pro modelové území 1,13 (ČSÚ 2018b). Intenzita ovlivnění krajiny je tedy podle tohoto koeficientu v SO ORP Tábor a v Česku podobná.

Možnost rozhodování zemědělců o konkrétní podobě zemědělského hospodaření na daném místě ovlivňuje mimo jiné i fakt, jestli na daném místě je vyhlášeno maloplošné nebo velkoplošné zvláště chráněné území (Zákon 114/1992 Sb.). V roce 2019 zahrnovala velkoplošná chráněná území (tj. národní parky a chráněné krajinné oblasti) 15,9 % rozlohy Česka, přičemž ani jedno se nenacházelo v modelovém území. Maloplošná zvláště chráněná území ve stejném roce se nacházela as na 0,9 % území Česka (MŽP 2020) a v modelovém území zabírala zhruba 0,5 % rozlohy území (AOPK ČR 2019). Absence velkoplošných zvláště chráněných území v SO ORP Tábor ukazuje fakt, že se v modelovém území nenachází žádné oblasti s vyšší nadmořskou výškou, které jsou v Česku typické zařazením mezi velkoplošná zvláště chráněná území (MŽP 2020).

Jak již bylo výše zmíněno, české zemědělství je specifické velmi vysokým podílem zemědělské půdy, na které nehospodaří její majitelé. V roce 2010 bylo v Česku více než 80 % zemědělské půdy pronajato. Podobně v okrese Tábor bylo ve stejném roce obhospodařováno vlastníky 22 % zemědělské půdy (ČSÚ 2011). Zároveň je české zemědělství v porovnání s jinými evropskými státy specifické dominancí menšího počtu velkých farem (Baňski 2019). Polovina zemědělské půdy

Tab. 2 – Vybrané údaje o zemědělství v SO OPR Tábor a Česku (2018)

Ukazatel	SO OPR Tábor	Česko
Podíl zemědělské půdy obhospodařované obchodními společnostmi (v %)	39,7	49,9
Podíl zemědělské půdy obhospodařované družstvy (v %)	29,0	18,5
Podíl zemědělské půdy obhospodařované soukromými zemědělci (v %)	31,2	30,7
Podíl zemědělské půdy obhospodařované jinými právními formami (v %)	0,1	0,9
Podíl zemědělských podniků hospodařících v ekologickém režimu (v %)	10,8	9,4
Medián nadmořské výšky půdního bloku (v m n. m.)	501,2	128,1
Medián rozlohy půdního bloku (v ha)	2,4	1,8

Zdroj: LPIS (2019), MZe (2019)

v SO OPR Tábor byla k 31. 12. 2018 obhospodařována 2,6 % všech farem hospodařících na území SO OPR Tábor, podobně v Česku byla ke stejnému datu polovina zemědělské půdy obhospodařována 958 farmami, které tvořily 2,7 % veškerých farem u nás (LPIS 2019).

Oproti SO OPR Tábor byly v roce 2018 na zemědělské půdě v Česku výrazně více zastoupeny obchodní společnosti, zatímco podíl zemědělské půdy obhospodařované fyzickými osobami byl ve stejném roce v Česku a SO OPR Tábor podobný a podíl zemědělské půdy obhospodařované družstvy vyšší (tab. 2). Nižší podíl zemědělské půdy obhospodařované v SO OPR Tábor obchodními společnostmi ukazuje na vyšší nadmořskou výšku zemědělské půdy v SO OPR Tábor oproti Česku (tab. 2). Podle výsledků Agrocenzu v z roku 2010 (ČSÚ 2011) se vyšší podíl zemědělské půdy obhospodařované fyzickými osobami nachází v pohraničních okresech s vyšší nadmořskou výškou. Vyšší podíl zemědělské půdy obhospodařované v modelovém území družstvy tak může ukazovat na absenci rozsáhlejších nížin (nejvhodnějších pro intenzivní zemědělskou produkci praktikovanou především obchodními společnostmi) i hornatin s četnějším zastoupením fyzických osob. Vliv na různé charakteristiky krajiny má i velikost půdních bloků (Grashof-Bokdam, van Langevelde 2005), přičemž mediánová velikost půdního bloku je vyšší v modelovém území (tab. 2). Větší mediánovou rozlohu půdního bloku v modelovém území je patrně dána absencí rozlehlejších oblastí s vyšší nadmořskou výškou v SO OPR Tábor, kde by měly být bloky zemědělské půdy vzhledem k přírodním podmínkám menší. Velikost půdního bloku je v Česku v současné době úředně na erozně ohrožených pozemcích omezena na 30 hektarů (MZe 2018a).

Podobu krajiny ve vyspělých státech do značné míry ovlivňuje i hodnota podílu zemědělské půdy obhospodařované v režimu ekologického zemědělství, protože zemědělci hospodařící v režimu ekologického zemědělství oproti konvenčně hospodařícím zemědělcům vykonávají svou činnost s ohledem působit pozitivně na životní prostředí (Brosotto a kol. 2008). K 31. 12. 2018 bylo v Česku 14,7 % zemědělské půdy obděláváno v režimu ekologického zemědělství, zatímco v SO OPR

Tab. 3 – Vybrané socioekonomické ukazatele v modelovém území a Česku, 2017 a 2011

Ukazatel	SO ORP Tábor	Česko
Podíl nezaměstnaných (v %)	4,0	3,8
Podíl osob se základním vzděláním na populaci ve věku 15 a více let (v %)	16,8	18,6
Podíl osob s ukončeným VŠ vzděláním na populaci ve věku 15 a více let (v %)	11,7	12,5
Podíl ekonomicky aktivních zaměstnaných v priméru (v %)	4,6	2,7
Podíl ekonomicky aktivních zaměstnaných v sekundéru (v %)	33,5	32,2

Pozn.: Data pro Podíl nezaměstnaných osob dosažitelných jsou za rok 2017, data pro ostatní ukazatele jsou za rok 2011; podrobná definice vybraných ukazatelů viz ČSÚ (2018a).

Zdroj: ČSÚ (2018a)

Tábor plochy obhospodařované v režimu ekologického zemědělství tvořily jen 4,6 % zemědělské půdy (LPIS 2019). Nicméně podíl zemědělských podniků hospodařících v režimu ekologického zemědělství byl v SO ORP Tábor a Česku v roce 2018 podobný (tab. 2). V Česku se zemědělská půda obhospodařovaná v režimu ekologického zemědělství koncentruje především do pohraničních oblastí s vyšší nadmořskou výškou (Hrabák, Zagata 2020). Absence rozsáhlejších oblastí s vyšší nadmořskou výškou v SO ORP Tábor je tak patrně hlavním faktorem pro nižší zastoupení ploch obhospodařovaných v režimu ekologického zemědělství v modelovém území. Nicméně většina prezentovaných údajů o zemědělství a využití ploch v Česku a SO ORP Tábor ukazuje na podobnost situace v modelovém území a Česku.

I hodnoty dalších vybraných socioekonomických ukazatelů v modelovém území a SO ORP Tábor jsou podobné (tab. 3). Podobné hodnoty podílu zaměstnaných osob v priméru a sekundéru, podílu nezaměstnaných osob a údajů o vzdělanostní struktuře ukazují, že části modelového území mohou být definovány jako jádrové oblasti a zároveň se na území SO ORP Tábor nacházejí oblasti zařaditelné mezi periferie. Skrz modelové území vede tzv. Rozvojová osa OS6 spojující Prahu a Linec, přičemž město Tábor představuje jedno z hlavních center dané osy (MMR 2016). Stejně tak především severní část modelového území na hranici se Středočeským krajem zařadil Musil, Müller (2008) mezi tzv. vnitřní periferii. Tyto oblasti se oproti jádrovým oblastem odlišují stárnocím obyvatelstvem, stagnací počtu obyvatel nebo horší dopravní a technickou infrastrukturou (Musil, Müller 2008).

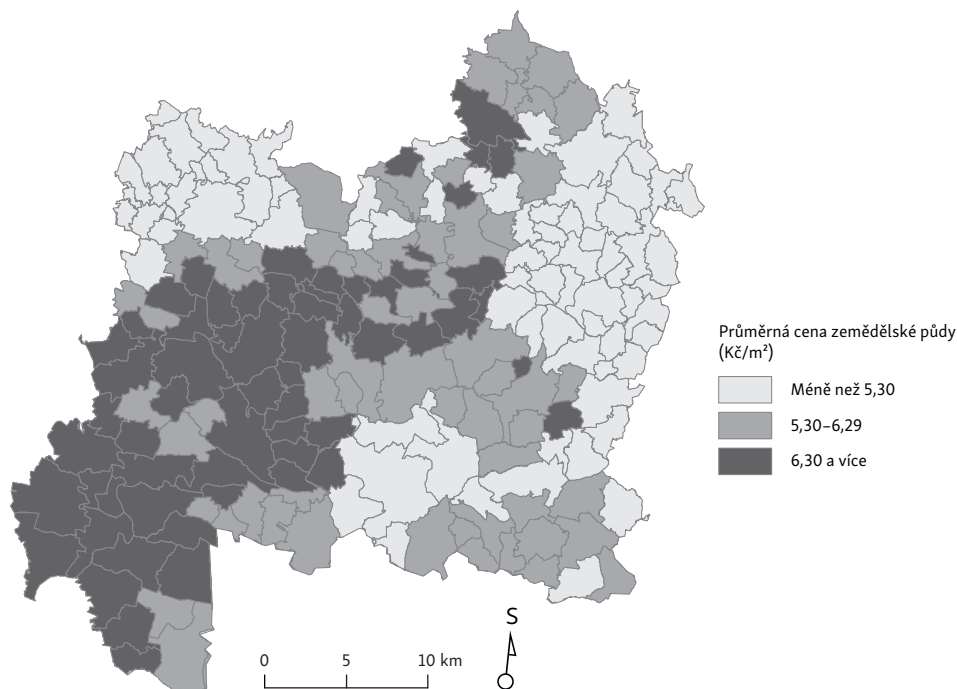
Území SO ORP Tábor spadá podle typologie venkovského prostoru provedené Perlínem a kol. (2010) do tzv. nerozvojového sousedského venkova, což je podle dané typologie územně nejrozšířenější typ venkova v Česku. Typologie Perlína a kol. (2010) vymezuje typy venkova mimo jiné i pomocí podobných charakteristik o sociálním kapitálu. Lze tudíž očekávat, že z pohledu sociálního kapitálu je v modelovém území podobná situace, jako na velké části Česka.

Na základě představených údajů o SO ORP Tábor je tedy do značné míry možné výsledky představené případové studie zobecnit pro celé Česko.

3.2. Metodika případové studie

Stěžejní metodou použitou v případové studii byly polostrukturované rozhovory se zemědělci hospodařícími na území SO ORP Tábor. Polostrukturované rozhovory jako hlavní metoda případové studie byly vybrány, protože umožňují získat od respondenta hlubší informace o jeho pohledu na dané téma (Newton 2010). U této metody jsou předem definována témata rozhovoru, nicméně konkrétní podoba a pořadí může být definována až v průběhu rozhovoru (Sedláková 2014). V rámci případové studie bylo se zemědělci na Tábořsku provedeno patnáct rozhovorů. Celkem bylo osloveno 23 osob; podíl osob, které se odmítly zúčastnit výzkumu tedy byl 34 %. Hlavní témata rozhovorů byla čtyři (více Zavadil 2020). Pro tento článek jsou nejdůležitější odpovědi na otázky týkající se motivace zemědělců pro vykonávání dané zemědělské činnosti, protože právě motivace je jedním z faktorů ovlivňujících rozhodnutí zemědělce k vykonávání dané činnosti, a tím i podobu využití ploch (van Vliet a kol. 2015). Vzhledem k vlivu sociálního kapitálu na využití ploch (viz výše) jsou pro tento článek důležité i odpovědi respondentů na otázky týkající se jejich zapojení do komunitního života a spolupráce s ostatními zemědělci. Zapojení respondentů do komunitního života bylo ve výzkumných rozhovorech zjišťováno pomocí otázek členství respondentů ve Sboru dobrovolných hasičů (dále jen SHD) a obecních zastupitelstev. SDH je spolkem sdružujícím více než 300 000 členů převážně mimo krajská města v Česku (Sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska 2021), přičemž zapojení lidí do spolkové činnosti někdy bývá považováno za ukazatele sociálního kapitálu (Kůsová 2013). Otázky na členství v obecních zastupitelstvech byly respondentům kladeny, protože místní samosprávy mohou mít výrazný vliv na tvorbu sociálního kapitálu (Švihlová, Kubištová 2014). Členství v SDH a obecním zastupitelstvu je označováno jako „místní aktivita“. Posledním ukazatelem zapojení respondentů do vytváření a užívání sociálního kapitálu bylo zaměstnávání jiných osob respondenty (mimo rodinných příslušníků a sezónních zaměstnanců). Vytváření pracovních míst může zabraňovat vylidňování venkovských oblastí nebo pomáhat posilovat pocit sounáležitosti a tím přispívat k tvorbě sociálního kapitálu (McManus a kol. 2012). Vylidňování venkova se týká v Evropě především oblastí s vyšší nadmořskou výškou (Delgado Vinas 2019). Zároveň je tento problém spojen s opouštěním zemědělské půdy (Lasanta a kol. 2017), tedy se změnou využití ploch a podoby krajiny. Proto i v této případové studii byla větší pozornost kladena na otázku vytváření pracovních míst s důrazem na zemědělce hospodařícími v oblastech SO ORP Tábor s vyšší nadmořskou výškou.

Respondenti byli vybíráni podle následujících třech kritérií: místo výkonu zemědělské činnosti, velikost farmy a právní forma farmy daného respondenta. U kritéria místa výkonu zemědělské činnosti byly použity hodnoty průměrných základních cen zemědělských pozemků (dále jen průměrné ceny zemědělské půdy),

Obr. 1 – Průměrná cena zemědělské půdy v katastrálních územích SO ORP Tábor v roce 2019.

Zdroj: Vyhláška č. 298/2014 Sb.

kteřé byly určeny pro každé katastrální území přílohou vyhlášky č. 298/2014 ve znění k 1. 1. 2019. Hodnoty průměrné ceny zemědělské půdy charakterizují základní přírodní podmínky v daných katastrálních územích a částečně se při jejich stanovení berou v potaz i kritéria ekonomická (Janoušek 2018). Obecně platí, že s vyšší hodnotou průměrné ceny zemědělské půdy jsou podmínky daného katastrálního území pro zemědělství příhodnější. Modelové území bylo rozděleno podle průměrné ceny zemědělské půdy na tři skupiny, kdy každá skupina zasahovala zhruba do třetiny modelového území (obr. 1).

Respondenti byli vybráni tak, aby v každé ze skupin podle průměrné ceny zemědělské půdy byl proveden rozhovor se zástupcem všech hlavních právních forem (tj. soukromý zemědělec, obchodní společnost a družstvo) a zároveň se zemědělcem hospodařícím na výměře do 49 ha, 50 až 99 ha a více než 99 ha (více k výběru respondentů viz Zavadil 2020). Při výběru respondentů tedy byla snaha, aby místa výkonu jejich zemědělské činnosti do největší možné míry reflektovala rozmanitost přírodních podmínek spolu s celkovou rozmanitostí zemědělství v modelovém území. V tabulce 4 jsou sumarizovány základní informace o respondentech zařazených do výzkumu. Rozhovory byly provedeny se soukromými

Tab. 4 – Respondenti podle právní formy, ekologického zemědělství a velikosti farmy

	Právní forma	Režim ekologického zemědělství	Velikost farmy (ha)	Skupina podle průměrné ceny zemědělské půdy	Hlavní výrobní zaměření respondenta
Z1	fyzická osoba	NE	50–99	B	ovce
Z2	družstvo	NE	>100	C	krávy STPM, rostlinná výroba
Z3	obchodní společnost	NE	>100	C	rostlinná výroba, krávy BTPM
Z4	obchodní společnost	NE	>100	C	krávy STPM, rostlinná výroba
Z5	fyzická osoba	ANO	<49	A	ovce, krávy BTPM, zelenina
Z6	fyzická osoba	ANO	>100	C	krávy BTPM
Z7	fyzická osoba	ANO	>100	C	krávy BTPM
Z8	družstvo	NE	>100	C	rostlinná výroba
Z9	fyzická osoba	NE	<49	A	ovce
Z10	obchodní společnost	NE	50–99	B	krávy BTPM
Z11	fyzická osoba	NE	>100	C	rostlinná výroba, krávy BTPM, prasata
Z12	obchodní společnost	ANO	<49	A	rostlinná výroba
Z13	družstvo	NE	>100	C	krávy BTPM, STPM
Z14	obchodní společnost	ANO	50–99	B	krávy BTPM
Z15	fyzická osoba	ANO	50–99	B	krávy BTPM, ovce, prasata

Pozn.: Z – zemědělec (označení jednotlivých respondentů), skupina podle průměrné ceny zemědělské půdy:

A – cena nižší než 5,30 Kč/m², B – cena 5,30–6,29 Kč/m², C – cena 6,30 Kč/m² a vyšší.

BTPM – bez tržní produkce mléka, STPM – s tržní produkcí mléka.

Zdroj: vlastní výzkum

zemědělci, se zástupci obchodních společností (tj. akciových společností a společností s ručením omezením) a družstev, přičemž téměř polovinu respondentů představovali soukromí zemědělci (tab. 4). Většina respondentů hospodařila v režimu konvenčního zemědělství, avšak podíl respondentů hospodařících v režimu ekologického zemědělství byl v roce 2018 vyšší, než podíl zemědělských podniků hospodařících v režimu ekologického zemědělství ve stejném roce v SO ORP Tábor a v celém Česku (tab. 1 a 3). Rozhovory byly založeny na subjektivních výpovědích respondentů, jejichž pravost nebyla kromě údajů o výměře jednotlivých kategorií respondentů obhospodařované půdy ověřována.

Rozhovory byly provedeny v období mezi dubnem a zářím 2019 převážně na farmách daných zemědělců. Každý respondent podepsal před začátkem rozhovoru informovaný souhlas s pořizováním záznamu a využitím daných informací pro vědecké práce v anonymizované podobě. Po přepsání do spisovného jazyka došlo k analýze rozhovorů pomocí metody obsahové analýzy, díky které lze provést transformaci údajů zaznamenaných jako slova do měřitelné podoby (Kronick 1997). Pro vlastní převedení údajů z rozhovorů do číselné podoby bylo provedeno kódování (více ke kódování např. Sedláková 2014). Do měřitelné podoby byly údaje z rozhovorů vyhodnocovány v programu MS Excel. V následující části s prezentací výsledků případové studie jsou sumarizované informace z výzkumných rozhovorů

doplněny citacemi z rozhovorů, pro lepší orientaci v textu jsou respondenti označeni jako „zemědělec 1 až 15“ (viz tab. 4).

4. Výsledky případové studie

Respondenti uvedli velké množství důvodů, proč provozují právě daný typ zemědělské činnosti. Tyto důvody byly rozděleny do čtyř hlavních skupin: ekonomické (respondent byl motivován primárně snahou o udržení či zvýšení ekonomického zisku), environmentální (zemědělec byl motivován snahou zlepšit environmentální charakteristiky obhospodařovaných pozemků i jejich okolí), historické (respondent hospodařil v dané formě především kvůli nastavení dané farmy v minulosti a zároveň obtížnosti dané nastavení měnit), subjektivní (zemědělec hospodařil v dané podobě, protože ho daná práce bavila a těšila) a sociální (hlavní motivací bylo pozitivní působení na společnost v oblasti vykonávání zemědělské činnosti, například v podobě zaměstnávání místních obyvatel). Důvody pro provozování zemědělské činnosti v dané podobě se často vzájemně překrývají. Například deklarovaná snaha o zlepšení environmentálních charakteristik v podobě zvyšování podílu organické hmoty v půdě může být spojená i s ekonomickými důvody, protože zvyšování podílu organické hmoty v zemědělské půdě často vede k vyšším hektarovým výnosům (Mäder, Berner 2011). Dva respondenti uvedli pouze jednu skupinu důvodů pro hospodaření v dané podobě, zbytek respondentů uváděl dva nebo tři důvody. Mimo dvou případů bylo možné z rozhovorů vždy určit, jaký typ motivace je pro daného respondenta nejzásadnější. U respondentů byla porovnána jejich motivace s charakteristikami sociálního kapitálu, tedy zapojení do místních aktivit a vytváření pracovních míst.

4.1. Environmentální důvody

Nejčastěji zmiňovanou skupinou důvodů pro provozování dané zemědělské činnosti byly důvody environmentální, které byly zmíněny v jedenácti rozhovorech. Z toho v sedmi případech se jednalo z nejdůležitější skupiny důvodů pro provozování dané zemědělské činnosti. Podle očekávání všichni respondenti hospodařící v režimu ekologického zemědělství zmínili environmentální důvody. Samotné pojetí této skupiny důvodů bylo mezi jednotlivými respondenty poměrně rozdílné. Pro pět respondentů environmentální důvody k motivaci znamenaly hlavně snahu o udržení živočišné výroby, díky které je možné hnojit organickými hnojivy, i když živočišná výroba jako taková nemusí přinášet ekonomické zisky: „Bylo by pro nás jednodušší, pokud bychom dělali jenom rostlinnou výrobu. Ale není to dobře, protože do polí je třeba dávat zpět hnůj a celkově organickou hmotu“ (zemědělec 4). Z těchto

pěti respondentů se ve dvou případech jednalo o zemědělce věnující se chovu krav s tržní produkcí mléka. Naproti tomu dva respondenti uvedli, že jednou ze zásadních motivací pro hospodaření v dané podobě je cílená tvorba krajiny: „*Nad novou stájí jsem založil sad, tam jsem vysázel asi osmdesát nových stromků, směs jsem sháněl jako staré odrůdy. Aby to bylo jako dřív, kdy nejbližší statku byl sad, poté pole, louky a lesy*“ (zemědělec 10).

Ze sedmi respondentů s deklarovanými hlavními environmentálními důvody se ve čtyřech případech jednalo o zemědělce hospodařící ve skupině s nejvyšší průměrnou cenou zemědělské půdy, zatímco na území první skupiny podle průměrné ceny zemědělské půdy hospodařili z dané skupiny sedmi zemědělci dva respondenti. Neukázalo se tak, že environmentální důvody jsou výrazně vyšší motivací pro vykonávání dané zemědělské činnosti u zemědělců hospodařících v horších přírodních podmínkách. Četnost deklarace environmentálních důvodů se zároveň výrazně nelišila u respondentů podle právní formy jejich farem – environmentální důvody jako hlavní důvody pro provozování své zemědělské činnosti uvedli čtyři zástupci obchodních společností a tři soukromě hospodařící zemědělci, jako neprimární zmínili environmentální důvody tři soukromí zemědělci a jeden zástupce družstva. Nicméně převádění environmentálních důvodů do praxe se u jednotlivých respondentů lišilo (viz předchozí odstavec), ale ukazuje se, že životní prostředí vnímá valná většina zemědělců zařazených do tohoto výzkumu jako důležitý až zásadní faktor při jejich zemědělské činnosti.

Z pohledu zapojení do místních aktivit ze sedmi primárně environmentálně motivovaných zemědělců byli v době výzkumu dva respondenti členy místního SHD i obecního zastupitelstva, dva respondenti členy pouze SHD, jeden respondent člen pouze zastupitelstva a jeden respondent byl členem obecního zastupitelstva v minulém volebním období. Poslední z dané skupiny uvedl, že je členem místního mysliveckého sdružení. Z celkového počtu patnácti respondentů pouze čtyři (tj. 26,7 %) uvedli, že nejsou členy SDH, obecního zastupitelstva nebo jiného místního sdružení. Zároveň ze skupiny sedmi respondentů s primárně environmentálními důvody jich šest mělo zaměstnance nebo o vytvoření nesezónního pracovního místa uvažovalo. Podle výsledků terénního šetření se tedy zemědělci s primárně environmentálními důvody pro hospodaření v dané podobě vědomě zapojují do místních aktivit a tvorby pracovních míst (a tudíž do tvorby sociálního kapitálu). Je pravděpodobné, že větší důraz na environmentální důvody může znamenat zlepšení charakteristik životního prostředí na zemědělci obdělávané půdě a celkovou podobu krajiny. Tudíž v oblastech s vyšší hodnotou sociálního kapitálu může docházet ke zlepšování stavu krajiny.

4.2. Subjektivní důvody

Druhou nejčastěji zmiňovanou skupinou důvodů pro vykonávání dané zemědělské činnosti byly důvody subjektivní. Celkem byly tyto důvody zmíněny respondenty osmkrát, přičemž se ve dvou případech se jednalo o hlavní důvod. Respondenti uváděli subjektivní důvody především ve vztahu k jejich rozhodnutí věnovat se zmíněné nepříliš rentabilní živočišné výrobě. Subjektivní důvody jako nejzásadnější pro provazování své zemědělské činnosti uvedli dva respondenti, kteří se v době výzkumu věnovali chovu ovcí: „*Mě se ovce vždy líbily*“ (zemědělec 1). Tito dva respondenti byli ve věku více než 65 let, působili jako soukromí zemědělci a neuvodli, že plánují rozšiřování výměr svých farem a provádění větších investičních akcí. Chov ovcí představuje v současné době v Evropě velmi málo ziskovou aktivitu (Lima a kol. 2018), proto ekonomické důvody nemají pro respondenty věnující se chovu ovcí větší význam. Zároveň oba dva respondenti s deklarovanými hlavními subjektivními důvody nezaměstnávali žádné zaměstnance a do místních aktivit byl z těchto dvou respondentů zapojen pouze jeden. Zapojení respondentů do místních aktivit a tvorby pracovních místy tedy podle výsledků terénního šetření nemá výraznější souvislost s určením subjektivních důvodů pro provozování daného typu zemědělské činnosti. Subjektivní důvody především ve vztahu k živočišné výrobě byly uváděny i zástupci obchodních společností a družstev, kteří hospodařili na farmách o velikosti nad 100 ha: „*Já jsem zootechnik, takže živočišná výroba je moje celoživotní práce a zábava*“ (zemědělec 13). Nicméně žádný ze zemědělců hospodařících na výměře nad 100 ha a v rámci družstva nebo obchodní společnosti nedeclaroval subjektivní důvody jako hlavní důvody pro provozování zemědělské činnosti v dané podobě. Poměrně časté zmínění subjektivních důvodů ukazuje na skutečnost, že podoba zemědělské krajiny v současných vyspělých státech do značné míry závisí na tom, k jakému typu zemědělské činnosti má uživatel konkrétního zemědělského pozemku blízký vztah. Především u rozhodnutí zemědělce věnovat se extenzivnějším formám živočišné výroby podle výsledků této případové studie jsou důležité subjektivní důvody

4.3. Ekonomické důvody

Třetí nejvíce zmiňovanou skupinou byly ekonomické důvody (celkem zmíněno šesti respondenty), nicméně ani v jednom případně nebyly ekonomické důvody těmi nejzásadnějšími. Tříkrát byly ekonomické důvody zmíněny spolu s jednou další skupinou hlavních důvodů, tříkrát byly zmíněny spolu se dvěma hlavními skupinami důvodů pro provozování daného typu zemědělské činnosti. Podle zemědělce 10 je oproti jiným oborům v zemědělství složitější dosáhnout většího zisku: „*Odbytové ceny u rostlinné výroby jsou pořád podobné a trochu se jim to zvedá (...)* Když

to člověk vezme z jiné branže, kde je člověk na vodě, tak tady jste na vodě jenom s počasím. Ale ono vždy stejně něco naroste.“ Ani jednou nevedl ekonomické důvody zástupce družstva, nebo obchodní společnosti hospodařící na více než sto hektarech.

Ze všech respondentů tři uvedli, že hlavní zdroj jejich příjmů není zemědělská činnost, ale podnikání v jiné oblasti. Daní zemědělci podle svých slov se mohli věnovat zemědělství více s ohledem na životní prostředí, protože případné zhoršení své finanční situace kvůli poklesu příjmů z prodeje svých zemědělských produktů nebo změně nastavení dotací by mohli kompenzovat financemi z jiných zdrojů: *„Já to řeknu na rovinu – pokud nebudu mít dotace, tak my farmu utáhneme i bez dotací“* (zemědělec 12). Tato skutečnost potvrzuje zmíněnou nízkou rentabilitu zemědělské výroby v Česku, kvůli které je pro farmy s hlavním zdrojem příjmů v zemědělství často poměrně náročné aktivně participovat na tvorbě krajiny. Polovina respondentů, kteří deklarovali motivaci ekonomickými důvody, byla aktivně zapojena do místních aktivit a zároveň polovina z nich vytvářela pracovní místa. Vliv sociálního kapitálu na motivaci k vykonávání dané zemědělské činnosti ekonomickými důvody tedy není možné jednoznačně definovat.

4.4. Sociální a historické důvody

Sociální a historické důvody byly v obou případech zmíněny dvakrát. V jednom případě byly sociální důvody deklarovány jako hlavní, zatímco historické důvody byly jako hlavní deklarovány oběma respondenty. Stejně jako u subjektivních důvodů se sociální důvody týkaly živočišné výroby. Pro dva respondenty bylo důležité, že díky zaměření na živočišnou výrobu je možné nabídnout pracovní místa lidem bydlícím v okolí dané farmy (a přispívat tak k vytváření sociálního kapitálu dané oblasti; viz výše): *„Bylo by jednodušší, pokud bychom se zaměřili pouze na rostlinnou výrobu, zaměstnali tu čtyři lidi a měli jistotu“* (zemědělec 4). Historické důvody spočívaly v jednom případě v dlouhodobé specializaci farmy daného respondenta na živočišnou výrobu a ve druhém případě ve specializaci na rostlinnou výrobu. Z historických důvodů vyplývající zaměření pouze na rostlinnou výrobu u daného respondenta mělo poměrně výrazný vliv na krajinu modelového území, protože daná farma se kvůli těmto důvodům věnovala v modelovém území hospodaření pouze na orné půdě. Nebylo tedy možné přesně určit, jaký hlavní typ zemědělské činnosti (rostlinná nebo živočišná výroba) je nejvíce ovlivňován subjektivními a historickými důvody respondentů pro provozování daného typu zemědělské činnosti. Tato skupina důvodů byla uvedena zástupci obchodních společností hospodařících na farmách o velikosti nad 100 ha ve druhé a třetí skupině podle průměrné ceny zemědělské půdy. Do místních aktivit byl z těchto dvou zemědělců zapojen jeden a zároveň oba působili v obchodních společnostech zaměstnávajících více než dvacet osob. Na základě odpovědí těchto respondentů nebylo možné

jednoznačně určit, zda deklarované historické důvody pro provozování dané zemědělské činnosti závisí na jejich sociálním kapitálu.

4.5. Změna využití ploch pozemků obhospodařovaných respondenty

Celkem sedm respondentů (tj. 46,7 % ze všech respondentů) uvedlo, že změnili využití ploch na jimi obhospodařovaných pozemcích. V šesti případech šlo o přeměnu orné půdy na trvalé travní porosty. Jeden respondent v rozhovoru řekl, že plánuje v budoucnosti obnovit ovocný sad. Druh pozemku daného sadu je s velkou pravděpodobností uveden v katastru nemovitostí jako „ovocný sad“, který však funkci ovocného sadu nebo trvalé kultury neplní. Obnovením daného sadu tedy sice dojde k faktické změně využití dané plochy, avšak ve statistických datech se tato změna neprojeví. Možný nesoulad mezi reálným a v oficiálních datech uvedeným stavem využití ploch zmiňuje např. Kupková, Bičků (2016).

Z respondentů, kteří podle svých slov změnili nebo plánovali změnit využití ploch jimi obhospodařovaných pozemků, čtyři hospodařili jako soukromí zemědělci, dva v rámci obchodních společností a v jednom případě se jednalo o zástupce družstva. Zároveň výrazně více než polovina respondentů z této skupiny hospodařila v režimu ekologického zemědělství a na farmách o velikosti do 99 hektarů. Z pohledu průměrné ceny zemědělské půdy hospodařili pouze dva respondenti, kteří uvedli realizovanou nebo plánovanou změnu využití ploch jimi obhospodařované půdy, na území skupiny podle průměrné ceny zemědělské půdy s nejvyšší hodnotou (a tedy s pro zemědělství nejpříhodnějšími podmínkami). S horšími přírodními podmínkami se pojí i motivace respondentů pro změnu využití ploch. Nevhodnost původního využití ploch (tj. orné půdy) vzhledem k přírodním podmínkám uvedli čtyři respondenti: *„Půda tady není nijak extra kvalitní. Je tu větší svažitost, vrstva ornice je tu poměrně nízká, půda je dost kamenitá. V průběhu tří let jsme prvních asi 40 hektarů zalučnili a když jsme si poté brali zpět další pozemky, tak jsme je taky zalučnili“* (zemědělec 1). Dva respondenti změnili využití ploch svých pozemků primárně na základě osobního přesvědčení o správnosti této změny, což bylo v jednom případě spojené se zlepšením environmentálního stavu dané farmy: *„Hodně zatravňujeme, ale to je spojené s celkovým zaměřením naší farmy. S větrnou erozí tady nemáme problém. Protože děláme trvalé travnaté porosty, tak nemáme problém ani s vodní erozí“* (zemědělec 14). Jeden zemědělec uvedl jako důvody pro změnu využití jím obhospodařovaných ploch kombinaci v podobě nastavení dotací, environmentálních důvodů a zefektivnění jeho zemědělské výroby. Všichni zemědělci, kteří zmínili změnu využití ploch na jimi obhospodařovaných pozemcích, se v době výzkumu věnovali primárně živočišné výrobě a cílem této změny bylo ve většině případů rozšířit prostory pro extenzivní pastvu a produkci krmiva z trvalých travních porostů.

Ze skupiny sedmi zemědělců s deklarovanou změnou využití ploch jich pět využívalo zaměstnance a šest bylo zapojeno do místních aktivit. Sociální kapitál tedy může mít na rozhodování zemědělců o změně využití ploch určitý vliv. Zároveň se tak potvrzuje výše uvedená spojitost mezi sociálním kapitálem a důrazem na environmentální důvody při rozhodování o dané podobě zemědělské činnosti. Nicméně žádný z respondentů nezmínil, že změnil využití jím ohospodařovaných ploch na základě inspirace nebo rady nějakého svého kolegy. Tudíž spojitost mezi změnami využití ploch a sociálním kapitálem je s největší pravděpodobností nepřímá.

Ke změnám využití ploch tedy došlo u zemědělců hospodařících v méně příhodných podmínkách a na menších farmách, kteří využití jimi obhospodařovaných ploch změnil primárně právě kvůli méně příhodným přírodním podmínkám nebo osobnímu přesvědčení. Nepotvrdil se tak předpoklad, že dotace nastavení dotačních podmínek bude hlavním důvodem pro změnu využití ploch. Zemědělci hospodařící ve více příhodných přírodních podmínkách sice nezmiňovali časté změny využití jimi obhospodařovaných ploch, ale kvůli nastavení dotačních pravidel změnil částečně podobu svého hospodaření. Změnu svého hospodaření kvůli nastavení dotací (spočívající i nespočívající ve změně využití ploch) uvedlo jedenáct zemědělců (tj. 73,3 % z celkového počtu). Změna hospodaření s dopadem na změnu podoby krajiny (a nikoliv využití ploch) měla podobu například osetí větší plochy krmnými plodinami nebo v podobě většího aplikování tzv. „zeleného hnojení“: „*Musím říct, že kvůli greeningu (tzv. zelené hnojení, pozn. aut.) máme o 20 ha jetele více, abychom splnili podmínky dotací a abychom měli více krmiva*“ (zemědělec 13). Jak bylo zmíněno výše, důležitým faktorem ovlivňujícím podobu krajiny je velikost půdního bloku. Zmenšení půdních bloků kvůli změně dotačních pravidel provedli podle svých slov dva respondenti, přičemž oba působili v zemědělských družstvech s velikostí nad 100 hektarů a více než dvaceti zaměstnanci. O povinnosti stanovit maximální velikost půdních bloků se v době zavádění tohoto opatření vedla poměrně intenzivní debata (např. Český rozhlas 2019 nebo Seznam zprávy 2018). Podle výsledků tohoto výzkumu by nicméně implementace daného nařízení by neměla zemědělcům v Česku činit výraznější problémy.

5. Diskuze

Výsledky případové studie v modelovém území SO OPR Tábor ukázaly, že respondenti zahrnutí do terénního šetření motivováni k provozování dané formy zemědělské činnosti především environmentálními, ekonomickými, subjektivními, historickými a sociálními důvody. Zároveň podle výsledků případové studie je poměrně běžné, že zemědělci cíleně svou aktivitou mění strukturu využití ploch a podobu krajiny v Česku. Největší část respondentů jako hlavní důvody pro provozování dané formy zemědělské činnosti uvedla důvody environmentální, přičemž

tito respondenti hospodařili ve více i méně úrodných oblastech modelového území. Jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, konkrétní environmentální důvody byly několikrát zmíněny ve spojení s organickým hnojivem, i když samotná živočišná výroba (specificky chov krav s tržní produkcí mléka) není příliš pro respondenty rentabilní. Nízká rentabilita většiny typů živočišné výroby je typická pro současné Česko (např. Zemědělský svaz 2018 nebo Aktuálně.cz 2017) ale problém rentability živočišné výroby se týká i jiných částí Evropy, specificky oblastí s horšími přírodními podmínkami a extenzivnější živočišnou výrobou (např. Donnisson, Fraser 2016). Naproti tomu podle McDonald a kol. (2014) může zaměření zemědělců na chov krav s tržní produkcí mléka přinášet zisky. Tudíž není příliš překvapivé, že pro zemědělce zahrnuté do výzkumu McDonald a kol. (2014) jsou hlavními důvody pro provozování dané zemědělské činnosti (tj. chovu krav s tržní produkcí mléka) snaha maximalizovat profit a udržet tradici rodinného hospodaření.

Druhou nejčastější skupinou důvodů pro provozování dané zemědělské činnosti byly důvody subjektivní. Poměrně časté zmínění subjektivních důvodů ukazuje na skutečnost, že podoba zemědělské krajiny v současných vyspělých státech do značné míry závisí na tom, k jakému typu zemědělské činnosti má uživatel konkrétního zemědělského pozemku blízký vztah. Především u rozhodnutí zemědělce věnovat se extenzivnějším formám živočišné výroby podle výsledků této případové studie jsou důležité subjektivní důvody. Poměrně výrazný vliv faktoru radosti z dané formy hospodaření na rozhodnutí se věnovat soukromému zemědělství ukázal také výzkum Sutherlanda (2010) mezi zemědělci v Bulharsku a jižním Rusku.

Téměř polovina respondentů podle svých slov změnila využití ploch jimi obhospodařovaných pozemků, přičemž častěji se jednalo o zemědělce hospodařící v horších přírodních podmínkách s deklarovanými environmentálními důvody jako hlavními důvody pro provozování dané zemědělské činnosti. Většina těchto respondentů byla zapojena do tzv. místních aktivit a prokázala se tak částečná souvislost mezi sociálním kapitálem a změnou využití ploch. Otázkou vlivu přístupu zemědělců k hospodaření na zemědělskou krajinu se zabýval na příkladě Dánska Primdahl (2014). Podle výsledků výzkumu Primdahla (2014) se aktivně snaží krajinu měnit zemědělci, kteří zemědělskou činnost nepovažují primárně za způsob vydělávání peněz, ale zemědělství považují více za životní styl. Tyto závěry jsou do určité míry podobné výsledkům naší případové studie, protože tři respondenti s hlavním příjmem mimo zemědělství (viz předchozí kapitola) deklarovali environmentální důvody jako hlavní pro provozování své zemědělské činnosti.

Výzkum Kabrdy a Jančáka (2007) ukázal na výrazný vliv nastavení dotační politiky na podobu hospodaření zemědělců v Česku. I výsledky výzkumu prezentované v tomto článku ukazují na výrazný vliv nastavení dotací na podobu hospodaření zemědělců, protože většina respondentů z prezentovaného terénního

šetření uvedla, že došlo ke změně podoby jejich hospodaření kvůli nastavení dotací. Tudíž došlo k potvrzení předpokladu definovaného v úvodu tohoto článku, že nastavení dotačních pravidel přímo ovlivňuje rozhodování zemědělců o konkrétní podobě zemědělské činnosti a tím i stav využití ploch a podobu krajiny. Naproti tomu Preissel a kol. (2017) zmiňuje v případě Německa pouze malý vliv nastavení dotací na rozhodování zemědělců o podobě jejich činnosti.

6. Závěr

V článku jsme se věnovali problematice vlivu rozhodování zemědělců na podobu krajiny a využití ploch. Této problematice je důležité se věnovat kvůli v úvodu zmíněnému nepoměru mezi podílem rozlohy území vyspělých zemí využívaném pro zemědělské účely a podílem ekonomicky aktivních pracujících v zemědělství ve vyspělých zemích. Hlavním cílem článku bylo představení, jak je struktura využití ploch a podoba krajiny ovlivňována rozhodovacím procesem zemědělců a na jakých faktorech tento rozhodovací proces závisí. Sekundární cíl spočíval v osvětlení vlivu sociálního kapitálu na podobu krajiny a struktury využití ploch.

Z teoretického pohledu se článek opíral především o koncept hybných sil využití ploch a o koncept sociálního kapitálu. Pro analýzu vlivu rozhodování zemědělců na podobu krajiny a využití ploch a vlivu sociálního kapitálu na podobu krajiny a využití ploch byly využity údaje z rozhovorů s patnácti zemědělci, které byly provedeny v rámci terénního šetření na území SO ORP Tábor v roce 2019.

V úvodu byly definovány tři výzkumné otázky. První výzkumná otázka se týkala vlivu rozhodování zemědělců na výslednou podobu krajiny v Česku. Rozhodování zemědělců má poměrně výrazný vliv na výslednou podobu krajiny v Česku. Zemědělci v Česku mají poměrně rozsáhlé možnosti ovlivňování využití ploch a krajiny definované v českém právním systému. A zároveň výsledky terénního šetření v SO ORP Tábor ukázaly na častou ochotu zemědělců aktivně měnit strukturu využití ploch a podobu krajiny. Druhá výzkumná otázka se týkala faktorů ovlivňujících rozhodování zemědělců o podobě a zaměření jejich zemědělské činnosti. Podle výsledků terénního šetření je rozhodování zemědělců o podobě a zaměření jejich zemědělské činnosti závisí především na jejich motivaci k vykonávání dané zemědělské činnosti. Podle výsledků terénního šetření jsou zemědělci motivováni především environmentálními, subjektivními, ekonomickými, sociálními a historickými důvody. Třetí výzkumná otázka se týkala role sociálního kapitálu v procesu rozhodování zemědělců o podobě jejich zemědělské činnosti a výsledné podobě krajiny. Výsledky terénního šetření neukázaly, že sociální kapitál má přímý vliv na rozhodování zemědělců o podobě jejich zemědělské činnosti.

Hlavní použitou metodou byly polostrukturované rozhovory s patnácti zemědělci v SO ORP Tábor. Respondenti byli do terénního šetření vybíráni tak, aby co

nejlépe reprezentovali rozmanitost zemědělství v modelovém území. Z rozhovorů vyplynulo, že zemědělci jsou nejvíce k rozhodování o podobě jejich zemědělské činnosti motivováni environmentálními a subjektivními důvody. Výrazně menší vliv na rozhodovací proces zemědělců mají důvody ekonomické, sociální a historické. Nicméně cílená tvorba krajiny byla hlavní motivací pouze u dvou zemědělců. Sedm respondentů deklarovalo, že změnili nebo plánují změnit využití jimi obhospodařovaných ploch. Nejčastěji se jednalo o změnu orné půdy na trvalé travní porosty. Většina těchto zemědělců hospodařila v horších přírodních podmínkách. I když většina respondentů byla zapojena do místních aktivit a zaměstnávala nesezónní zaměstnance, přímý těchto faktorů na rozhodovací proces o podobě jejich zemědělské činnosti nebyl prokázán.

Při případném zobecnění výsledků terénního výzkumu je si potřeba uvědomit, že v článku prezentujeme výsledky výzkumu pouze v jednom modelovém území. Pro minimalizaci dopadů tohoto omezení jsme pro realizaci terénního výzkumu zvolili modelové území SO ORP Tábor, které vykazuje v rámci Česka průměrné hodnoty z hlediska zemědělských charakteristik a struktury využití ploch. Nicméně i přesto stav zemědělství a krajiny v modelovém území nemůže reflektovat stav zemědělství a krajiny v celém Česku. Dalším limitem použitých metod je subjektivní povaha odpovědí respondentů. Nicméně i přes tyto limity může předkládaný článek představovat příspěvek ke studiu krajiny a využití ploch v Česku.

Literatura

- Aktuálně.cz (2017): Zisk českého zemědělství loni stoupl o čtvrtinu na 20 miliard korun, <https://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/zisk-ceskeho-zemedelstvi-loni-stoupl-o-ctvrtinu-na-20-miliard/r-d683cb76fff811e6bb37002590604f2e/> (23. 8. 2020).
- AOPK ČR (2019): Otevřená data AOPK ČR. Maloplošná zvláště chráněná území, <https://gis-aopkcr.opendata.arcgis.com/datasets/maloplo%C5%A1n%C3%A1-zvl%C3%A1%C5%A1t%C4%9Bchr%C3%A1n%C4%9Bn%C3%A1-%C3%BAzem%C3%AD/explore?location=49.711731%2C15.473350%2C1.39> (28. 9. 2021).
- BAŇSKI, J. (2019): Spatial Differences in the Transformation Process Taking Place in Rural Areas of East-Central Europe. In Bański, J. (ed.): Three Decades of Transformation in the East-Central European Countryside, Springer, Cham, 3–20.
- BAUR, I. a kol. (2016): The basic motivational drivers of northern and central European farmers. *Journal of Rural Studies*, 46, 93–101.
- BIČÍK, I., JANČÁK, V. (2005): Transformační procesy v českém zemědělství po roce 1990. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje.
- BIČÍK, I. a kol. (2015): Land Use Changes in the Czech Republic 1845–2010. Socio-Economic Driving Forces. Springer, Londýn.
- BIČÍK, I. a kol. (2010): Vývoj využití ploch v Česku. *Edice Geographica*, 3, ČGS, Praha.

- BOURDIEU, P. (1986): The Forms of Capital. In Richardson, J. G. Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, Greenwood Press, New York, 46–58.
- BRIASSOULIS, H. (2000): Analysis of Land Use Change: Theoretical and Modeling Approaches. Web Book of Regional Science. Regional Research Institute, West Virginia University.
- BROSOTTO, P. a kol. (2008): Participation in rural landscape conservation schemes in Italy. *Landscape Research*, 33, 3, 347–363.
- BÜRGI, M. a kol. (2004): Driving forces of landscape change – current and new directions. *Landscape Ecology*, 19, 8, 857–868.
- BURTON, R. J. F., PARAGAHAWEWA, U. H. (2011): Creating culturally sustainable agri-environmental schemes. *Journal of Rural Studies*, 27, 1, 95–104.
- Český rozhlas (2019): Zemědělci budou muset rozdělit velké lány, <https://plzen.rozhlas.cz/zemedelci-budou-muset-rozdelit-velke-lany-8107574> (13. 6. 2021).
- ČSÚ (2011): Agrocenzus 2010 – Strukturální šetření v zemědělství a metody zemědělské výroby, <https://www.czso.cz/csu/czso/agrocenzus-2010-strukturalni-setreni-v-zemedelstvi-a-metody-zemedelske-vyroby-2010-q4sw1ne9f5> (28. 7. 2018).
- ČSÚ (2018a): ČSÚ a územně analytické podklady, https://www.czso.cz/csu/czso/csu_a_uzemne_analyticke_podklady (30. 12. 2018).
- ČSÚ (2018b): Obecná míra nezaměstnanosti v ČR a krajích, https://www.czso.cz/csu/czso/obecna_mira_nezamestnanosti_v_cr_a_krajich (2. 1. 2019).
- ČÚZK (2020): Souhrnné přehledy o půdním fondu z údajů katastru nemovitostí České republiky, https://www.cuzk.cz/Periodika-a-publikace/Statisticke-udaje/Souhrne-prehledy-pudniho-fondu/Rocenka_pudniho_fondu_2020.aspx (23. 8. 2020).
- DELGAGO VINAS, C. (2019): Depopulation Processes in European Rural Areas: A Case Study of Cantabria (Spain). *European Countryside*, 11, 3, 341–369.
- DONNISON, I. S., FRASER, M. D. (2016): Diversification and use of bioenergy to maintain future grasslands. *Food and Energy Security*, 5, 2, 67–75.
- European Commission (2020a): Share of direct payments and total subsidies in agricultural factor income, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-expenditure-graph5_en.pdf (9. 12. 2020).
- European Commission (2020b): The common agricultural policy at a glance, https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/cap-glance_en (29. 7. 2020).
- European Court of Auditors (2016): Special report No 25/2016: The Land Parcel Identification System: a useful tool to determine the eligibility of agricultural land – but its management could be further improved. (26. 9. 2021).
- Eurostat (2019): Agriculture statistics – family farming in the EU, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agriculture_statistics_-_family_farming_in_the_EU#Structural_profile_of_farms_-_analysis_of_EU_Member_States (29. 7. 2020).
- Eurostat (2018): Farmers and agricultural labour force – statistics, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Farmers_and_the_agricultural_labour_force_-_statistics#Agriculture_remains_a_big_employer_within_the_EU.3B_about_9.7_million_people_work_in_agriculture (28. 7. 2020).
- Eurostat 2017: Land use statistics, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Land_use_statistics#Land_use (28. 7. 2020).
- FAO (2020): Labour, <http://www.fao.org/3/i2490e/i2490e01b.pdf> (28. 7. 2020).
- GRASHOF-BOKDAM, C. J., VAN LANGEVELDE, F. (2005): Green veining: landscape determinants of biodiversity in European agricultural landscapes. *Landscape Ecology*, 20, 4, 417–439.

- GROTH, T. M. a kol. (2014): Farmer Identity in Multifunctional Landscapes: using a collective identity construct to explore the nature and impact of occupational identity. *Australian Geographer*, 45, 1, 71–86.
- GULLINO, P. a kol. (2018): How can different stakeholders contribute to rural landscape planning. policy? The case study of Pralormo municipality (Italy). *Journal of Rural Studies*, 33, 1, 99–109.
- HRABÁK, J., ZAGATA, L. (2020): Rozvoj a regionální diferenciacie ekologického zemědělství v Česku. *Geografie*, 125, 1, 69–92.
- HRABÁK, J. (2016): Multifunkční zemědělství Česka po vstupu do Evropské unie: konceptualizace, vývoj a regionální diferenciacie. Dizertační práce, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy.
- JANČÁK, V., ERETOVÁ, V., HRABÁK, J. (2019): The Development of Agriculture in Czechia After the Collapse of the Eastern Block in European Context. Chapter 3. In Baňski, J. (ed.). *Three Decades of Transformation in the East-Central European Countryside*, Springer, Cham, 55–74.
- KABRDA, J., JANČÁK, V. (2007): Vliv vybraných politických faktorů na české zemědělství a krajinu. *Geografie*, 112, 1, 49–61.
- JANOUSEK, Z. (2018): Ztráty zemědělské půdy po roce 1990 v Libereckém kraji. *Geografie*, 123, 2, 253–278.
- KIZOS, T. a kol. (2013): “Instead of 40 Sheep there are 400”: Traditional Grazing Practices and Landscape Change in Western Lesvos, Greece. *Landscape Research*, 38, 4, 476–498.
- KNICKEL, K. a kol. (2018): Between aspirations and reality: Making farming, food systems and rural areas more resilient, sustainable and equitable. *Journal of Rural Studies*, 34, 3, 197–210.
- KRONICK, J. C. (1997): Alternativní metodologie pro analýzu kvalitativních dat. *Sociologický časopis*, 33, 1, 57–67.
- KUČEROVÁ, S. a kol. (2018): Formation of a regional image through geography textbooks: The case of north-west Bohemia. *Norsk Geografisk Tidsskrift-Norwegian Journal of Geography*, 72, 3, 176–195.
- KUPKOVÁ, L., BIČÍK, I. (2016): Landscape transition after the collapse of communism in Czechia. *Journal of Maps*, 12, 526–531.
- KŮSOVÁ, T. (2013): Volný čas a sociální kapitál: prostorová diferenciacie spolkové aktivity v Česku. *Geografie*, 118, 4, 372–391.
- LASANTA, T. a kol. (2017): Space-time process and drivers of land abandonment in Europe. *CATENA*, 45, 5, 810–823.
- LIESKOVSKÝ, J. a kol. (2014): The abandonment of traditional agricultural landscape in Slovakia – Analysis of extent and driving forces. *Journal of Rural Studies*, 30, 1, 75–84.
- LIMA, E. a kol. (2018): Drivers for precision livestock technology adoption: A study of factors associated with adoption of electronic identification technology by commercial sheep farmers in England and Wales. *Plos one*, 13, 1, 1–17.
- LPIS (2019): Veřejný registr půdy – LPIS. Ministerstvo zemědělství ČR, <http://eagri.cz/public/app/lpisext/lpis/verejny2/plpis/> (15. 8. 2020).
- LUCC Czechia (2020): Databáze, <https://www.lucccz.cz/databaze> (30. 7. 2020).
- MÄDER, P., BERNER, A. (2011): Development of reduced tillage systems in organic farming in Europe. *Renewable Agriculture and Food Systems*, 27, 1, 7–11.
- McDONALD a kol. (2014): Farmers in a deregulated dairy regime: Insights from Ireland’s New Entrants Scheme. *Land Use Policy*, 20, 6, 21–30.
- MCKENZIE, F. (2013): Farmer-driven Innovation in New South Wales, Australia. *Australian Geographer*, 44, 1, 81–95.

- McMANUS, P. a kol. (2012): Rural Community and Rural Resilience: What is important to farmers in keeping their country towns alive? *Journal of Rural Studies*, 28, 1, 20–29.
- MICHAELI, E. a kol. (2015): The evaluation of anthropogenic impact on the ecological stability of landscape. *Journal of Environmental Biology*, 36, 1, 1–7.
- MMR (2016): POLITIKA ÚZEMNÍHO ROZVOJE České republiky, ve znění Aktualizace č. 1, <http://www.irop.mmr.cz/IROP/media/SF/Microsites/IROP/Dokumenty/Ostatn%C3%AD/Strategie/SC%203.3%20%C3%A9Azemn%C3%AD%20rozvoj/Politika-uzemniho-rozvoje-aktualizace-c-1.pdf> (12. 6. 2021).
- MORGAN, S. L. a kol. (2010): Agricultural multifunctionality and farmers' entrepreneurial skills: A study of Tuscan and Welsh farmers. *Journal of Rural Studies*, 25, 1, 116–129.
- MUSIL, J., MÜLLER, J. (2008): Vnitřní periferie jako mechanismus sociální exkluze. *Sociologický časopis*, 44, 2, 321–348.
- MZe (2021): O aplikaci Registrů půdy, <http://eagri.cz/public/web/mze/farmer/LPIS/> (11. 6. 2021).
- MZe (2020): M10 Agroenvironmentálně-klimatické opatření (AEKO), <http://eagri.cz/public/web/mze/dotace/program-rozvoje-venkova-na-obdobi-2014/opatreni/m10-agroenvironmentalne-klimaticke/> (20. 11. 2020).
- MZe (2018a): Ministerstvo zemědělství omezí velikost ploch monokultur. Na erozně ohrožených půdách bude růst maximálně 30 hektarů jedné plodiny, http://eagri.cz/public/web/mze/tiskovy-servis/tiskove-zpravy/x2018_ministerstvo-zemedelstvi-omezi-velikost.html (27. 11. 2020).
- MZe (2018b): Půda, http://eagri.cz/public/web/file/611976/SVZ_Puda_11_2018.pdf (29. 7. 2020).
- MZe (2019): Zelená zpráva 2018, <http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/publikace-a-dokumenty/zelene-zpravy/zelena-zprava-2018.html> (28. 9. 2021).
- MŽP (2020): Zpráva o životním prostředí České republiky za rok 2019, https://www.cenia.cz/wp-content/uploads/2021/05/Zprava_o_ZP_CR_2019_web.pdf (12. 6. 2021).
- MŽP (2018): Zpráva o životním prostředí České republiky za rok 2017, [https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/zpravy_o_stavu_zivotniho_prostredi_publikace/\\$FILE/OPZPUR-Zprava_ZP_CR_2017-20190116.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/zpravy_o_stavu_zivotniho_prostredi_publikace/$FILE/OPZPUR-Zprava_ZP_CR_2017-20190116.pdf) (1. 8. 2020).
- NEWTON, N. (2010): The Use of Semi-Structured Interviews in Qualitative Research: Strengths and Weaknesses. *Exploring Qualitative Methods*, 1, 1, 1–11.
- PEÑA, J. a kol. (2007): Driving forces of land-use change in a cultural landscape of Spain. In Koomen, E. a kol. (ed.): *Modelling Land-use Change*, Springer, Dordrecht, 97–115.
- PERLÍN, R. a kol. (2010): Typologie venkovského prostoru Česka. *Geografie*, 115, 2, 161–187.
- PILEČEK, J. (2010): Koncept sociálního kapitálu: pokus o přehled teoretických a metodických východisek a aplikačních přístupů jeho studia. *Geografie*, 115, 1, 64–77.
- PLIENINGER, T. a kol. (2016): The driving forces of landscape change in Europe: A systematic review of the evidence. *Landscape Research*, 35, 7, 204–214.
- PREISSEL, S. a kol. (2017): Sustaining Farming on Marginal Land: Farmers' Convictions, Motivations and Strategies in Northeastern Germany. *Sociologia Ruralis*, 57, 1, 707–725.
- PRIMDAHL, J. (2014): Agricultural Landscape Sustainability under Pressure: Policy Developments and Landscape Change. *Landscape Research*, 39, 2, 123–140.
- RIZOV, M. a kol. (2013): CAP Subsidies and Productivity of the EU Farms. *Journal of Agricultural Economics*, 64, 3, 537–557.
- Sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska (2021): Výroční zpráva SH ČMS za rok 2019, <https://www.dh.cz/index.php/vyrocnizprava-2016/1137-vyrocnizprava-2019> (24. 2. 2021).
- SEDLÁKOVÁ, R. (2014): Základní techniky sběru dat. In Sedláková, R. (2014): *Výzkum médií. Nejvyužívanější metody a techniky*. Garda Publishing, a. s., Praha, 151–248.

- Seznam Zprávy (2018): Nová pravidla pro zemědělce. Vláda nařídí zmenšit pole tam, kde hrozí eroze. Online <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/nova-pravidla-pro-zemedelce-vladanaradi-zmensit-pole-tam-kde-hrozi-eroze-61758> (13. 6. 2021).
- SKLENIČKA, P. a kol. (2017): Trends in land ownership fragmentation during the last 230 years in Czechia, and a projection of future developments. *Land Use Policy*, 33, 8, 640–651.
- SKLENIČKA, P., ŠÁLEK, M. (2008): Ownership and soil quality as sources of agricultural land fragmentation in highly fragmented ownership patterns. *Landscape Ecology*, 23, 3, 299–311.
- STACHOVÁ, J. a kol. (2009): Sociální kapitál v České republice a v mezinárodním srovnání. Sociologický ústav AV ČR, Praha.
- SUMANE, S. a kol. (2018): Local and farmers' knowledge matters! How integrating informal and formal knowledge enhances sustainable and resilient agriculture. *Journal of Rural Studies*, 33, 3, 232–241.
- SUTHERLAND, L. A., BURTON, R. J. F. (2011): Good Farmers, Good Neighbours? The Role of Cultural Capital in Social Capital Development in a Scottish Farming Community. *Sociologia Ruralis*, 51, 3, 238–255.
- SUTHERLAND, L. A. (2010): Differentiating farmers: opening the black box of private farming in post-Soviet states. *Agriculture and Human Values*, 27, 3, 259–276.
- ŠVIHLOVÁ, D., KUBIŠTOVÁ, L. (2014): Role of local governments in supporting local social capital. Sborník příspěvků, XVII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách, Hustopeče 2014, https://www.econ.muni.cz/do/econ/soubory/katedry/kres/4884317/48596005/035_2014.pdf (24. 2. 2021).
- ŠPURLEOVÁ, J. a kol. (2017): Traditional agricultural landscapes in Slovakia: Why should we preserve them? *Landscape Research*, 42, 8, 891–903.
- VAN VLIET, J. a kol. (2015): Manifestations and underlying drivers of agricultural land use change in Europe. *Landscape and Urban Planning*, 41, 1, 24–36.
- VASIHAR, A., ŠŤASTNÁ, M. (2019): Smart village and sustainability. Southern Moravia case study. *European Countryside*, 11, 4, 651–660.
- VÁVRA, J. a kol. (2021): Why I Would Want to Live in the Village If I Was Not Interested in Cultivating the Plot? A Study of Home Gardening in Rural Czechia. *Sustainability*, 13, 2, 1–20.
- Vyhláška č. 298/2014 Sb., o stanovení seznamu katastrálních území s přiřazenými průměrnými základními cenami zemědělských pozemků, <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2014-298> (28. 9. 2021).
- WEZEL, A. a kol. (2018): Farmers' perceptions, preferences, and propositions for result-oriented measures in mountain farming. *Land Use Policy*, 34, 1, 117–127.
- ZAGATA, L. a kol. (2020): Mobilising the Past: Towards a Conceptualisation of Retro-Innovation. *Sociologia Ruralis*, 60, 3, 639–660.
- ZAVADIL, T. (2020): Interakce člověka a krajiny: dopady společenskopolitických změn na krajinu a zemědělství Česka. Diplomová práce, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy.
- Zákon 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-460> (24. 2. 2021).
- Zemědělský svaz (2018): Výsledek hospodaření v zemědělství stagnuje, <https://www.zscr.cz/clanek/vysledek-hospodareni-v-zemedelstvi-stagnuje-3607> (23. 8. 2020).

SUMMARY

Farmers shaping the landscape: how do they influence the form of landscape and land use structure in Czechia?

Just like in other developed countries, the number of people working in the agricultural sector is quite low, but the share of land used for agricultural purposes is high. Thus, farmers can significantly influence the form of landscape and structure of land use. Although some studies are dealing with this theme in various European countries, in Czechia the research is rarely focused on the role of specific actors in landscape and land use. The situation of Czech agriculture differs from that in other European countries in many ways, especially by the size of its farms or the fragmented ownership structure of agricultural land. These and other specific features have a direct influence on the form of landscape and structure of land use in Czechia.

The main goal of this article was to investigate how the form of the Czech landscape and structure of land use in Czechia are influenced by farmers' decision process and on which factors this process depends. The secondary goal of this study was to clarify the influence of social capital on agriculture and landscape in Czechia. Farmers' decisions are highly connected with motivations to perform a farmer's agricultural activity in a certain form. According to van Vliet et al. (2015), farmers' motivations can be considered part of land-use driving forces. Therefore, driving forces were the main concept used in this study. Farmers' attitudes to farming (and consequently the form of landscape and land-use structure) relates to their skills and knowledge. The total level of knowledge and skills of actors in a special area is called social capital. Therefore, the concept of social capital was the second concept used in this study.

The main method used in this study was field survey, with the use of semi-structured interviews with farmers from the administrative district of the municipality with extended powers in Tábor. A total of fifteen interviews were recorded between March and September 2019. The farmers were chosen so that the structure of respondents (according to the size of their farm, legal form of their farming, and geographical location of their farm) should reflect the structure of agriculture in the model area. Respondents were asked questions mainly dealing with their motivation to farm and their involvement in "local activities." The model area was chosen because, in the case of Czechia, it represents the area with average characteristics of land use and agriculture.

Results of the field survey showed that farmers are motivated by environmental and subjective reasons. Economic, social, and historical reasons rated much lower. In most cases, the respondents stated more than one type of motivation to conducting their farming activity. For two respondents, purposeful landscape creation is the main goal of their activity. Seven respondents stated that they changed the use of the land they cultivated (mainly in the form of grassing of arable land). Most of these respondents farmed in less productive parts of the model area and were active in "local activities," but a direct connection between "local activities" and a change in the form of landscape and land-use structure was not proven. This study has some limits, mainly due to the subjective character of the respondents' answers or focus on only one model area in Czechia. Because of only one model area, the results of the study cannot reflect the situation of agriculture and landscape in Czechia entirely.

Fig. 1 The average price of agricultural land (Kč/m²) in the cadastral areas of studied area Tábor

PODĚKOVÁNÍ / ACKNOWLEDGEMENT

Příspěvek byl zpracován s podporou projektu SVV č. 244-2605661.
This work was supported by SVV No. 244-2605661.

ORCID

TOMÁŠ ZAVADIL

<https://orcid.org/0000-0002-6684-4121>

VÍT JANČÁK

<https://orcid.org/0000-0002-7341-885X>